

fóuti «je m'en fiche»), però estrany al castellà *joder* (< *boder*) i al gall-portuguès (*foder*). Això potser té alguna relació amb el canvi de construcció, pel qual l'originari *fotre una dona* (*Usatges*, etc.) es convertí en *fotre's una dona*.

Aquella era la construcció llatina (*futuere puellam* en versos de Catul, o *puella defututa* 'la que està sadolla de fer-ho') i és la comuna amb les altres llengües romàniques antigues: en llengua d'oc ja en el poeta més antic (fi S. XI), Guilhem de Peitieu: «tant ¹⁰ *las fotey* com auziretz: / cent e quatre-vint-e-ueg vetz» ('188 vegades': Appel, *Chr.*, 60.79), it. *baron fottuto*, *fottivento*, i és la que en castellà i gall-port. ha restat fins avui (*joderla*, *rodê-la*). El canvi de construcció és fàcilment comprensible, com un cas de datiu d'interès, o «complement ètic»: l'innovació *fotre's* és paral·lela a *menjar-se* (*una cosa*), *creure-se-la*, *pensar-s'ho*, *morir-se*.

Potser de primer es devia dir parlant d'un home: *me'n foto* (*la dona*) és a dir 'em foto la seva dona', o 'la seva filla', etc., com a expressió de la suprema ofensa que es pot fer a un home, i d'ací la locució elíptica *me'n foto* passaria a tenir un significat general d'ofensa, menyspreu, escarni, derisió. És possible que el sistema lingüístic castellà i portuguès, llengües on no existeix un pronom com el nostre *ne*, *en*, comú amb el francès i les altres veïnes romàniques, que en mancar coarta el lliure maneig de certes expressions sintàctiques abreujades, tingui a veure amb aquesta evolució discrepant.

També en altres punts el català ha donat a aquest mot uns destins diferents dels de les llengües de l'Oest i semblants als de les del Nord i Nordest. Començant ja perquè el català, junt amb l'oc. i fr. *foutre*, it. *fótte-re*, pertaxen de la base vulgar FÜTTÈRE contracció de FUTUERE, tal com BÄTTERE (> *batre*) és contracció de BATUERE; per a d'altres punts de contacte (fins i tot potser etimològics) amb BATUERE, veg. *BATRE*; mentre que el castellà i el portuguès pertaxen de la base FUTUÈRE amb -r- senzilla, més fidel a la forma clàssica.

Per a nosaltres, igual que per als italians i francesos del Nord i del Sud, eixamplant-se cada cop l'ús del mot en la llengua parlada i brutal, ha vingut a esdevenir un verb vicari d'aplicació quasi universal. De les més esteses en aquest sentit és l'accepció 'posar, ficar' (també fr. i it.: *dove fotti questi libri? où est-ce que vous l'avez foutu?*). No és estrany, doncs, que això es registri en totes les zones dialectals de la llengua, fins a Ribagorça: *foteu-me 'l nas al cul!* és la frase malhumorada que a Areny atribueixen al valentès espantat que ha fet la juguesca de ficar-se al cau de les «encantaires» i quan en veu sortir un homenet embolcat amb un llençol blanc, estergint un espectre, arrenca a córrer tot cridant-li aquests mots (1957).

S'han format, en lloc d'aquest verb, una sèrie de mots substituïts, de caràcter eufemístic, per no escandalitzar tant el sentiment de gent més delicada o escrupolosa. Molt estès en el dialecte central és *fúmer*, *me'n fum*,¹ està *fumut* (paral·lel al fr. *ficher*), etc. Degué dir-

se primer *fumut* < *futút* pron. oriental de *fotut*, per simple substitució críptica de la *t* per la *m*, i des de *fumut* es crearia després la conjugació entera *fúmer*, *em fumia*, etc., sempre amb *u*, i no pas amb *o*, perquè en la llengua no existia viu un radical *fóm-*, però sí *fúm-*.

De tota manera la tria de la -m- (i fins de la *u*) no fou del tot arbitrària, car s'hi deu relacionar l'ús antic de *fumós* amb el sentit de 'irritat, encès d'ira': «vilan cavaller, les donzelles prenets vós per les tresces? --- no-m sé qui-m té que no-us tolc la vida per la gran descortesia que havets feta --- Curial lo lexà, e fonc tan *fumós* que en poc estec que no li talla la mà ab què les tresces havia preses», «lo cavaller respòs --- a pregàries d'aquestes senyores --- yo a present vos he per quiti, mas sí --- altre jorn vos encontre, o vós me donarets la donzella o la mort --- Curial, ja *fumós*, replicà e dix --- yo-us haguera pogut ja traure d'aquest món ---» (*Curial*, *NCL*. II, 36.15, 62.21): es comprèn la base semàntica d'aquest ús figurat, pel qual *fumós* era com 'encès per un foc d'ira, fumejant d'irritació', cf. la frase feta *això em fa sortir fum del cap* 'em posa estupefacte', i l'ús que veiem, un cop, en JoMartorell «ne algun plor de tristot, ne algun gel de temor, ne *fum* algú de mals desigs terrenals» (*Ag*. II, 161).

Tot dient *em fum* es pogué entendre una mica com *em posa fumós*, però essent *fotut* la forma d'ús cabdal, la mescla eufèmica de les dues idees conduïa a dir primer *fumut*, estergit sobre *futut* (= *fotut*), i partint d'aquest, les formes *fúmia*=*fotia*, *no em fumeràs pas*=*no em foteràs pas*, i a la fi l'infinitiu *fúmer*.

Fora del dialecte central la substitució més estesa deu ser amb -tx- o -tj-. En el Ripollès he sentit bastant *fótze(r)*=*fotre* en el sentit de 'fer'. «Un no sap pas com *fóçtu*=com *fótze(r)-ho* a Besora de Sant Quirze (1953); *AlcM* ho assenyala en el Lluçanès i en Raïmon Caselles, *fotxut* 'fotut' en el mateix i a Ciutadella (*AlcM*). A Mallorca *fotj-*: «fora son! Hala, espediu! No *fotgeu!*» així atiava AMAlcover els seus col·laboradors, que no perdessin temps, que no el malgastessin (*BDLC* VII, 60). Això solen relacionar-ho amb *fotja* nom de la gallinàcia, d'on el més pejoratiu *fotjanda* 'dona mandrosa'. Però no hi ha dubte que el contacte més íntim és amb el verb *fotre*, com ho prova *fotjut*: *AlcM* diu que aquest és 'lent, no diligent' a Sineu (i suposa que estigui per *fetjut* de *fetge*), però l'ús que veiem ben documentat és *fotjut* per a tot el contrari, aplicat a una bèstia endiastrada i malèfica: «modula aires de muntanya / amb son flabiol de canya, / abrigat el vell cabrer / amb la pelliassa peluda, / mentre una cabra *fotjuda* / s'adresa als brots d'un nespler», B. Guasp, *IdOr* IX, 65.

I a Menorca tenim variant amb ú: «*futxa*, fornera: es pa 's crema», Camps i Mercadal (*Folklore Menorquí* *Pagesia* I, 302), on veiem indubtable el caràcter d'interjecció-renec, equivalent de *fotre*, *fótzer*, usat a manera d'interjecció (= *fotre que es crema!*). És clar, doncs, que encara que, igual que en *fúmer*, la llengua ho ha relligat amb altres diverses arrels preexistents